

Arkeologisk utredning, etapp 1

Nöbbele 7:2, södra delen

Inför planläggning för verksamhetsområde inom del av
fastigheten Nöbbele 7:2, Bredasten

*Värnamo socken och kommun
Jönköpings län*

Arkeologisk utredning, etapp 1

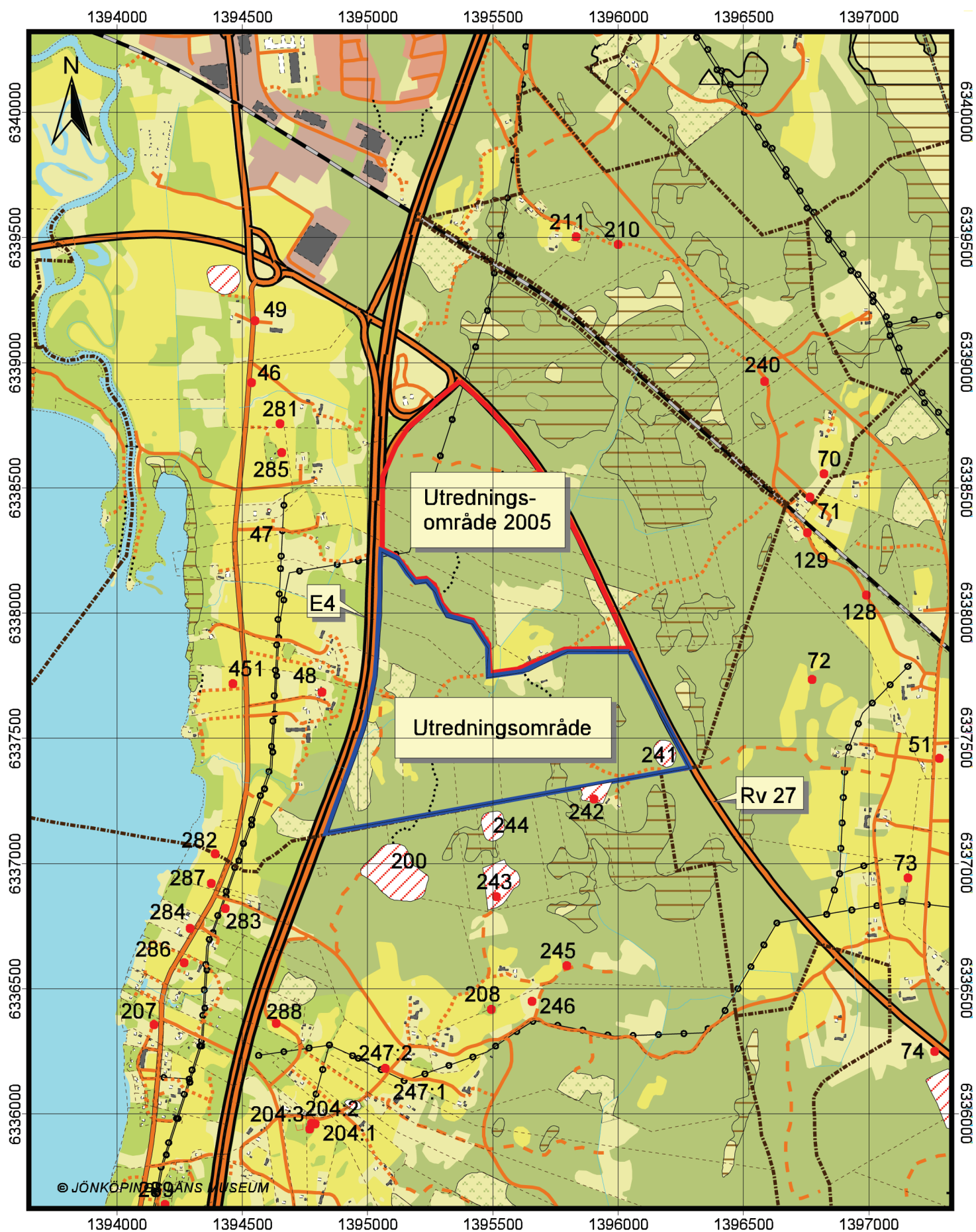
Nöbbele 7:2, södra delen

Inför planläggning för verksamhetsområde inom del av
fastigheten Nöbbele 7:2, Bredasten

*Värnamo socken och kommun
Jönköpings län*

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi.....	5
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	6
Tidigare undersökningar.....	6
Resultat.....	7
Fossil åkermark.....	7
Stenmurar.....	9
Kolningsanläggning.....	9
Grav/ar.....	9
Andra observationer i utredningsområdet	10
Sammanfattning.....	10
Åtgärdsförslag.....	10
Administrativa uppgifter.....	12
Referenser.....	13
Tryckta källor.....	13
Arkiv.....	13
Figurförteckning.....	13

FIGUR 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Aktuellt utredningsområde markerat med heldragen blå linje. Redan registrerade fornlämningar markerade med röd-vita skrafferingar eller röda punkter. Skala 1:20 000.

Inledning

I enlighet med länsstyrelsens beslut genomförde Jönköpings läns museum i mitten av maj 2006 en arkeologisk utredning, etapp 1, inom del av fastigheten Nöbbele 7:2.

Uppdraget föranleddes av Värnamo kommuns planläggning av området för industriverksamhet. Fältarbetet genomfördes 060515 av extra antikvarier Britt Ajneborn och Rickard Wennerberg. Sistnämnde var fältansvarig och har också svarat för föreliggande rapport.

Utredningsområdet omfattade en yta av ca 78 hektar och är beläget mellan E4 och riksväg 27, sydöst om Värnamo. Området ligger i Värnamo kommun och socken, men angränsar i sydöstra delen till Voxtorps socken.

Målsättning och metod

Målsättningen med utredningen var att fastställa förekomsten av fasta fornlämningar, samt kulturlämningar vilka kunde föranleda fortsatta arkeologiska utredningar och undersökningar.

Metoden som användes vid utredningen var systematisk genomgång i form av fältinventering över hela utredningsområdet, med undantag för den öppna, yngre åkermarken. De nyregistrerade lämningarna prickades in manuellt på ortofotokarta.

Topografi

Det aktuella utredningsområdet är beläget öster om sjön Vidöstern, sydöst om Värnamo. Områdets avgränsas av vägarna E4 i väster, samt riksväg 27 i sydöst. I norr utgörs begränsningen i huvudsak av en mindre väg och i söder av en äldre fastighetsgräns.

Utredningsområdet karakteriseras av ett relativt kuperat landskap med i hög grad stenbundna moränåsar och -kullar, ställvis genombrutet av stora våtmarksstråk. Skogsmark är det dominerande markslaget men stora delar av skogsbeståndet är stormfällt. Barrskog, företrädesvis gran är det dominerande trädslaget, med inslag av större partier lövsly. Genom västra delen av området rinner även en bäck, kallad Ekebäcken, i närmast öst-västlig riktning.

Vid den arkeologiska utredningen etapp 1 för norra delen av Nöbbele 7:2 (Sanglert 2005), konstaterades att markförhållandena där tydde på att torvmarken mellan moränimpedimenten sannolikt utgjort delar av ett större sammanhängande våtmarksområde under förhistorisk tid. Detta föranleddes av att man vid tidigare gjorda geotekniska undersökningar i området påträffat gyttja och dy i de nedre lagerföljderna i torvmarkerna (Diener 2003a och b). Gyttja och dy avsätts normalt i öppet vatten (se t ex Lindström *et al* 1991).

Fornlämnings- och kulturmiljö

Inom utredningsområdet är endast en registrerad fornlämnings (RAÄ 241, Värnamo socken). Denna utgörs av ett torp, belägen på en markerad moränkulle i områdets sydöstra del. I anslutning till torpet är även en stenmur och röjningsrösen. Omedelbart söder om utredningsområdet är ytterligare fyra torplämningar registrerade i fornminnesregistret. Dessa utgörs av RAÄ 242, 243, 244 och 200 (se FIGUR 1). RAÄ 242, kallat Granstorp, avgränsas mot norr av aktuellt utredningsområdes södra begränsning. Ca 400 m väster om Granstorp är RAÄ 244 och ett hundratal meter söder om denna är RAÄ 243, torpet Bengtsbo. Ytterligare ca 300 m väster om Bengtsbo är torpet Dalskog (RAÄ 200). Dalskog beskrivs i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister som en mycket välbevarad torpmiljö och ett instruktivt exempel på ett 1800-talstorp. Flertalet av ovan nämnda torp är medtagna på Generalstabskartan, upprättad under andra hälften av 1800-talet.

Längre västerut gränsar utredningsområdet till en känd fornlämningsbygd längs med sjön Vidöstern. Fornlämningarna utgörs bl a av två storhögar, varav en med stenkista (RAÄ 47 och 48) samt indikationer på stenåldersaktiviteter (t ex RAÄ 281, 282, 283, 284, 285, 286 och 287). Av dessa utgörs RAÄ 282, 283 och 287 av fynd av flinta, medan RAÄ 281 och 284 består av fynd av yxor och flinta. RAÄ 285 är en möjlig stenåldersboplats. RAÄ 286 är registrerad som fyndplats för mikrospånkärna av flinta.

Öster och nordöst om utredningsområdet, i Voxtorps socken, är ytterligare registrerade torplämningar, RAÄ 72, Voxtorp socken, kallat Runebofäll, och RAÄ 71, Ambjörns, samt RAÄ 128, 129 och 240, vilka alla utgörs av väghållningsstenar. Vidare är här också RAÄ 70, en rund övertorvad stensättning, ca 5 m i diameter och belägen i krönläge i hagmark.

Den arkeologiska utredningen av norra delen av Nöbbele 7:2 som genomfördes 2005 omfattade även torpet Bredasten, som även berörs i föreliggande utredning. Torpet, beläget i norra delen av utredningsområdet, kunde beläggas i äldre kartmateriel från både 1769 och 1834 och förekommer även på Generalstabskartan, på sistnämnda karta utmärkt som soldattorp.

Tidigare undersökningar

Vid Hjällshammar söder om det här aktuella utredningsområdet utfördes i början av 2000-talet två utredningar (JLM dnr 503/00, Borg 2002a), utan att något av arkeologiskt intresse framkom. 2002 utfördes en utredning inför planerad gång- och cykelväg längs med Vidösterns nordöstra strand, varvid ytterligare lösfynd av flinta gjordes (Borg 2002b).

I oktober 2005 genomförde Jönköpings läns museum en arkeolo-

gisk utredning, etapp 1 i området omedelbart norr om här aktuellt utredningsområde (Sanglert 2005). Vid denna utredning kunde, som redan nämnts ovan, konstateras att våtmarksstråken i utredningsområdet sannolikt utgjort delar av ett större våtmarksområde under förhistorisk tid. Moränkullarna i området kan ha använts av människor under stenåldern som lämnat spår efter sig i form av aktivitetsytor och boplatser.

Resultat

Vid utredningstillfället registrerades sammanlagt femton lokaler, bestående av sex områden med fossil åker i form av röjningsrösen, sex stenmurar, en kolningsanläggning, en stensättning/röse, samt ytterligare ett flackt röse/stensättning som kan utgöra ännu en gravanläggning eller ett ensamliggande röjningsröse. Samtliga lämningar var koncentrerade till utredningsområdets södra och sydöstra del.

Fossil åkermark

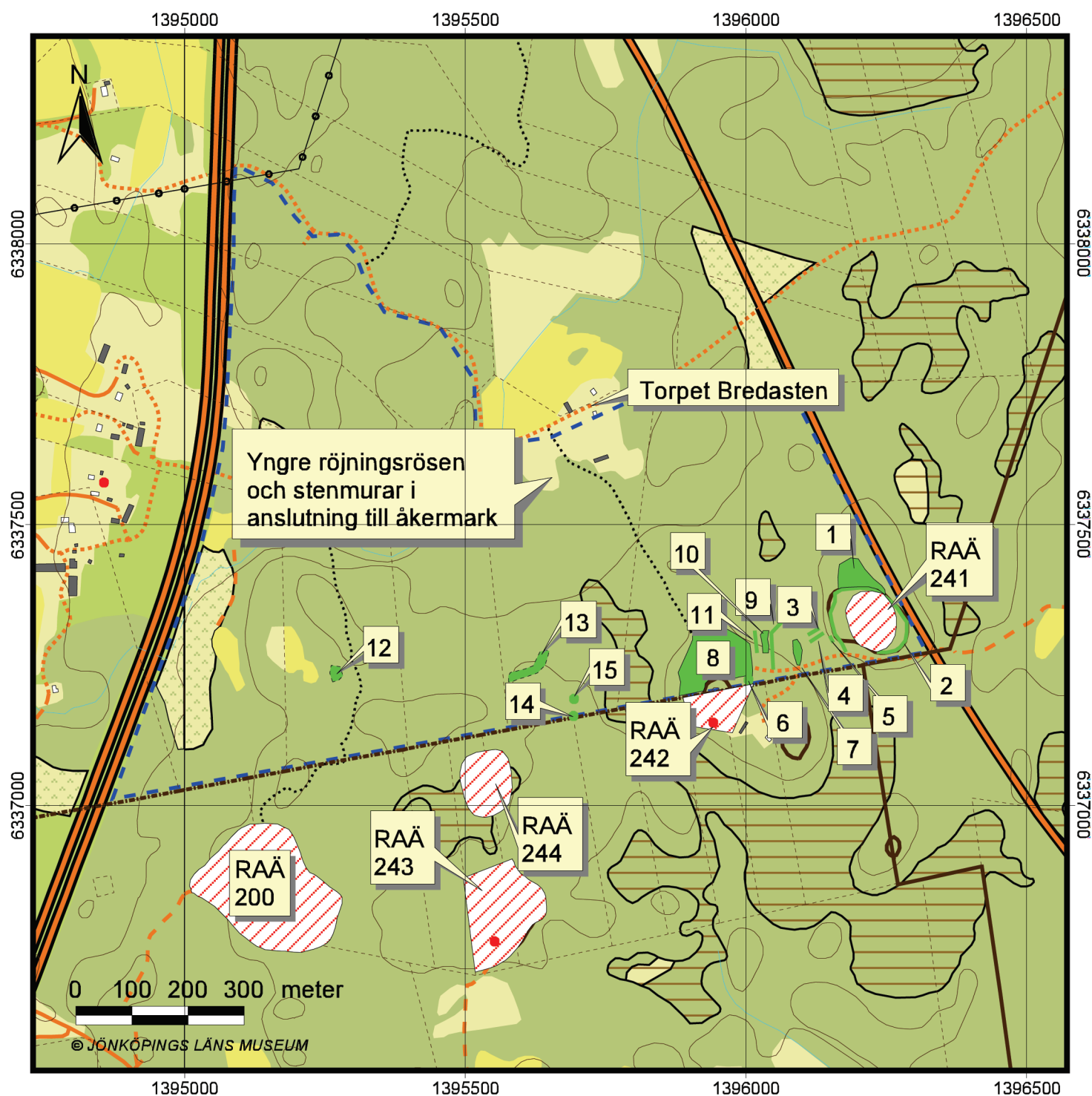
Lämningarna efter fossil åkermark bestod av sex områden med röjningsrösen. Samtliga områden utom ett utgjordes av röjningsrösen av yngre karaktär. Fyra av områdena, område 1, 7, 8 och 10 (se FIGUR 2) var belägna i anslutning till, eller mycket nära de redan registrerade torplämningarna RAÄ 241 och 242. De två övriga områdena, benämnda område 12 och 13 låg längre västerut.

Område 1 (se FIGUR 2) var ca 90 x 15-45 m i diameter (Ö-V) och bestod av 10-12 röjningsrösen, oregelbundna till runda, 4-7 m i diameter, 0,3-0,5 m h av 0,1-0,6 m stora stenar. Övervuxna med mossor och av yngre karaktär. Området sträckte sig omedelbart norr om RAÄ 241 och utanför den stenmur, som utgjorde torplämningens norra begränsning. Röjningsrösen låg i en nordsluttning.

Område 7 var ca 40 x 20 m i diameter (närmast N-S), och utgjordes av 3 röjningsrösen, 5-7 m i diameter, 0,4-0,7 m h av 0,1-1,0 m stora stenar och block. Övervuxna med mossor och av yngre karaktär. Röjningsrösen var belägna på en mindre moränavsats mellan våtmarker.

Det tredje området med fossil åker, område 8, var ca 90-130 x 110 m (N-S) och bestod av 30-35 röjningsrösen, 5-6 m i diameter, 0,2-0,5 m h av 0,2-0,5 m stora stenar. Beväxta med mossor. Röjningsrösen var företrädesvis av yngre karaktär och belägna nära den yngre torplämningen RAÄ 242.

Ytterligare ett mindre område med röjningsrösen låg i en markerad sänka mellan område 8 och 7. Detta område, benämnt nr 10 (se FIGUR 2), var ca 40 x 15-20 m i diameter (N-S) och utgjordes av ett tiotal mindre röjningsrösen, oregelbundna till runda, 1,5-3 m i diameter och 0,3-0,7 m h, av 0,2-0,6 m stora stenar. Röjningsrösen var av klart yngre karaktär och ställvis beväxta med mossor.

FIGUR 2. Detaljkarta över utredningsområdet (blåmarkerat), nyregistrerade lämningar markerade med grönt, redan registrerade RAÄ-lokaler markerade med röd skraffering och röda punkter. Skala 1:10 000.

Område 13 var beläget på en moränås med äldre barrskog och var ca 80-90 x 15-20 m i diameter (NÖ-SV) och bestod av 7 röjningsrösen, 3,5-4 m i diameter, 0,3-0,4 m höga, av 0,2-0,3 m stora stenar. Stenarna var ställvis uppkastade i anslutning till markfasta block. Röjningsrösen var mossbevuxna och föreföll vara av äldre typ. Området var beläget ca 120-130 m norr om RAÄ 244 (se

FIGUR 2).

Ett sjätte område med röjningsrösen, område 12, var ca 30x20 m (N-S) och bestod av 5 röjningsrösen, 4-5 m i diameter, 0,4-0,7 m h. På röjningsrösen växte mossor och enstaka tallar. Röjningsrösen var belägna på en höjd öster om yngre åkermark och var av yngre karaktär.

Stenmurar

Six stenmurar registrerades vid utredningen, markerade som nr 2, 3, 4, 5, 9 och 11 (se FIGUR 2). Stenmuren i anslutning till RAÄ 241, nr 2, är omnämnd i beskrivningen till RAÄ 241, men visade sig sträcka sig kring den moränkulle där RAÄ 241 är belägen. Muren har troligtvis tillkommit genom röjning av åkermark i anslutning till torpet.

Tre av murarna, nr 3, 4 och 5, härrör däremot troligtvis från dikning av angränsande våtmarker, medan nr 9 ställvis utgör en terraskant mot sankare områden i väster och nordväst. Den sjätte muren, nr 11, är belägen i samma sänka som ett av områdena med röjningsrösen (nr 10). Sistnämnda mur var svårt skadad av rotvärtor och skogsmaskiner.

Kolningsanläggning

En kolningsanläggning i form av en kolbotten efter resmål registrerades omedelbart norr om utredningsområdets södra begränsning. Kolbotten (nr 6 på FIGUR 2), är rund, ca 9 m i diameter och 0,1-0,2 m h. Kring kanten är 6 stybbgropar, 1-6 m långa, 0,5-1,2 m breda och 0,2-0,5 m djupa. Provstick i kolbotten visade på sparsamt med kol och sot.

Grav/ar

En eventuell grav registrerades (se figur 2, markerad som 14), en rund stensättning/röse. Något norr om denna låg ett flackt röse/stensättning (se FIGUR 2, markerad som nr 15), men denna var mer tveksam som grav.

Den möjliga stensättningen/röset (nr 14) var belägen omedelbart i anslutning till fastighetsgräns som samtidigt utgjorde utredningsområdets begränsning i söder. Stensättningen/röset var runt, ca 5 m i diameter, 0,3-0,4 m h, av 0,2-0,4 m stora stenar. Stensättningen/röset var till stora delar övertäckt av avverkningsrester, men ej skadat, samt beläget på en markerad höjd, med sluttningar huvudsakligen mot norr, väster och öster. Området var beväxt med yngre barrskog med inslag av björk.

Ca 30 m norr om stensättningen/röset var ytterligare ett ensamliggande flackt röse/stensättning (se FIGUR 2, nr 15), runt, ca 4 m i diameter, 0,3-0,4 m h av 0,2-0,5 m stora stenar. Beväxt med mossor och bärris. Eventuellt rör det sig här om ännu en gravanläggning, alternativt ett ensamliggande röjningsröse.

Andra observationer i utredningsområdet

Kring de öppna åker- och ängsmarkerna i anslutning till torpet Bredasten är yngre röjningsrösen och stenmurar.

Längst i sydöst och söder är fastighetsgränsen markerad av en kraftig stenmur. Denna löper ca 400–450 m utefter fastighetsgränsen i ostnordost-västsydvästlig riktning, för att därefter vinkla av mot söder, utanför utredningsområdet, väster om RAÄ 242.

I den sydvästligaste delen av utredningsområdet, närmast E4:an, är även ett traditionsindikerande platsnamn i form av namnet *Brudberget*.

Sammanfattning

I mitten av maj 2006 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning, etapp 1, inom del av fastigheten Nöbbele 7:2. Uppdraget kom till genom att Värnamo kommun planlägger området för industriverksamhet.

Utredningsområdet omfattade en yta av ca 78 hektar och är beläget sydöst om Värnamo, mellan E4 och riksväg 27. Området ligger i Värnamo kommun och socken. I sydöstra delen ansluter utredningsområdet till Voxtorps socken.

Utredningsområdet utgörs av ett relativt kuperat landskap med i hög grad stenbundna moränåsar och -kullar, ställvis genombrutet av stora våtmarkspartier. Skogsmark är det dominerande markslaget. I västra delen av området rinner Ekebäcken i närmast öst-västlig riktning.

Inom utredningsområdet var sedan tidigare en torplämning, RAÄ 241, registrerad i fornminnesregistret. Vid här aktuell utredning registrerades ytterligare femton lokaler. Lämningarna var koncentrerade till utredningsområdets södra del och bestod av sex områden med fossil åker i form av röjningsrösen, sex stenmurar, en kolningsanläggning, en stensättning/röse, samt ytterligare ett gravliknande, ensamliggande flackt röse/stensättning. Vad beträffar sistnämnda lämning, kan man inte utesluta att det rör sig om ett ensamliggande röjningsröse.

Åtgärdsförslag

Jönköpings läns museum rekommenderar att det vid fortsatt exploatering av området görs utredning, etapp 2, för område nr 13 (se FIGUR 2), samt de två ensamliggande möjliga gravarna (se FIGUR 2, nr 14 och 15). Detta bör göras i syfte att vidare klarlägga lämningarnas status.

Jönköpings läns museum ser dock helst att man tar hänsyn till den sydöstra delen av utredningsområdet och ej tar denna del i anspråk överhuvudtaget vid kommande exploatering av området. I den sydöstra delen av utredningsområdet är välbevarade lämningar

av 1800-talstorp och aktivitetsområden förknippade med dessa. Exempelvis är RAÄ 241 beläget på en markerad höjd, omgiven av röjningsrösen och en kraftig stenmur.

Länsstyrelsen beslutar om ytterligare åtgärder.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:	431-2438-06
Jönköpings läns museums dnr:	133/06
Beställare:	Värnamo kommun, Miljö- och stadsbyggnadskontoret, Planen- heten
Fält- och rapportansvarig:	Rickard Wennerberg
Fältpersonal:	Britt Ajneborn, Rickard Wen- nerberg
Fältarbetstid:	06-05-15
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Värnamo kommun
Socken:	Värnamo socken
Församling:	Värnamo
Fastighetsbeteckning:	Nöbbele 7:2 m fl
Belägenhet:	Ekonomiska kartans blad, Hel- mershus 5D 7i och Drömminge 5D 7j
Koordinater:	x 6337010, y 1394870
Undersökningsyta:	780 000 m ²
Fornlämningsnummer:	RAÄ 241, Värnamo sn
Tidsperiod:	Förhistorisk tid? Historisk tid
Tidigare undersökningar:	JLM dnr 503/00, JLM rapport 2002:29, 2002:44, 2006:58

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Borg, J. 2002a. *Hjällshammar 8:18. Sällning och schaktning inför planerad byggnation*. Jönköpings läns museum rapport 2002:29.
- Borg, J. 2002b. *Från Nöbbele till Funtabo. Utredning inför planerad GC-väg*. Jönköpings läns museum rapport 2002:44.
- Diener, A. 2003a. *Värnamo kommun. Planområden, Ljusseveka, Mossle och Nöbbele. Översiktlig geoteknisk undersökning. Rapport*. A.D. markkonsult. Vaggeryd.
- Diener, A. 2003b. *Utbyggnadsområde Bredasten, Värnamo. Översiktlig geoteknisk undersökning. Rapport*. A.D. markkonsult. Vaggeryd.
- Lindström, M., Lundqvist, J. & Lundqvist, T. 1991. *Sveriges geologi från urtid till nutid*. Lund.
- Sanglert, C-J. *Nöbbele 7:2 m.fl. Odlinglämningar och förhistoriska boplatslägen på Nöbbeles utmarker*. Jönköpings läns museum rapport 2006:58.

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. Jönköping.

Figurförteckning

Figur 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Skala 1:20 000.

Figur 2. Detalj av utredningsområdets södra och sydöstra del. Skala 1:10 000.

I mitten av maj 2006 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning, etapp 1, inom del av fastigheten Nöbbele 7:2. Uppdraget kom till genom att Värnamo kommun planlägger området för industriverksamhet.

Utredningsområdet omfattade en yta av ca 78 hektar och är beläget sydöst om Värnamo, mellan E4 och riksväg 27. Området ligger i Värnamo kommun och socken.

Inom utredningsområdet var sedan tidigare en torplämning, RAÄ 241, registrerad i fornminnesregistret. Vid här aktuell utredning registrerades ytterligare femton lokaler.

